

ІНСТИТУТ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА — ФІЛІЯ ЛЬВІВСЬКОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ РЕЛІГІЇ
ЛЬВІВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ ІНСТИТУТУ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ
ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ім. М. ГРУШЕВСЬКОГО НАН УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ ім. Г. СКОВОРОДИ

ІСТОРІЯ РЕЛІГІЙ В УКРАЇНІ

ПРАЦІ XII-ї МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(Львів, 20-24 травня 2002 року)

Книга I

Вміщені у збірнику наукові праці охоплюють широке коло питань з історії релігій в Україні з дохристиянських часів і до сьогодні. Зокрема розглядаються теми про вірування слов'ян і висвітлення археологічних досліджень у вивченні поховального обряду на терені Давньоруської держави, християнізація Русі-України, історія християнських та інших конфесій в Україні, включаючи східні релігії, а також досліджуються питання збереження духовного і культурного надбання та впливи християнства на розвиток сакрального мистецтва.

Не залишилися поза увагою актуальні проблеми сучасного релігійного становища в державі.

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

О.Боднар, доктор мистецтвознавства, О.Гризоренко, доктор історичних наук, О.Гринів, доктор філософських наук, Я.Дашкевич, доктор історичних наук, Я.Запаско, доктор мистецтвознавства, Р.Захарчук-Чугай, доктор мистецтвознавства, М.Кашуба, доктор філософських наук, А.Колодний, доктор філософських наук, І.Крупський, доктор історичних наук, О.Нестуля, доктор історичних наук, В.Пашенко, доктор історичних наук, М.Рибачук, доктор філософських наук, М.Станкевич, доктор мистецтвознавства, Г.Стельмашук, доктор мистецтвознавства, П.Яроцький, доктор філософських наук

РЕЦЕНЗЕНТИ:

В.Любаченко, С.Павлюк

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

В. Гаюк, Я. Дашкевич, Л. Мораєська

*Затверджено до друку ухвалами Вченої ради
Львівського відділення Інституту української археографії
та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України
від 12 квітня 2001 року Протокол № 4
та Львівського музею історії релігії
від 18 квітня 2001 року Протокол № 1.*

Статті подаються в авторській редакції

© Видавництво Львівського музею
історії релігії "Логос", 2002

© Автори статей, 2002

Галина Лаврик (Полтава)

ЗДІЙСНЕННЯ МЕТРИЧНИХ ЗАПИСІВ ЦЕРКВОЮ В УКРАЇНІ В 20-ТІ РОКИ ХХ СТ.: ЦІЛІ ТА ЗАСОБИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

До початку ХХ століття в українських землях колишньої Російської імперії наявність метричних книг – сукупності актів церковної та громадянської реєстрації, що засвідчували подію (факт) хрещення (народження), вінчання (шлюбу), поховання (смерті) конкретних осіб у формі записів у відповідних книгах – була усталеною традицією. Пріоритет у веденні метричних книг належав релігійним установам, зокрема для православного населення – Російській православної церкві. Для розкольників (1874, 1877), баптистів (1877), сектантів, які не визнавали духовних осіб (1906), реєстрацію актів громадянського стану запровадили при міських поліцейських управліннях та повітових волосних правліннях.

Зважаючи на важливе значення метричних книг для забезпечення державно-фінансових, а також приватно-станових прав окремих осіб, керівництво і контроль за їх складанням, оформленням здійснювалися на підставі російського законодавства [1, 55–84; 2, 15–28, 29–42].

Час від часу, здебільшого світські прихильники перетворень у церкві, висували і обстоювали ідеї про передачу справи ведення метричних книг державі. Із загостренням суспільно-політичної кризи на початку ХХ ст. частіше виникала мова про “емансипацію” шлюбу взагалі, насамперед в інтересах жінок за рівноправність позашлюбних дітей тощо.

Такі суспільні настрої слугували тому, що учасники осіннього засідання цільних, створених Священним Синодом, комісій з підготовки Всеросійського собору – Передсоборного комітету (“Предсоборного присутствия”), працюючи впродовж листопада–грудня 1906 року над варіантами перетворень церковного суду, зокрема над проектом відокремлення судової влади від адміністративної, зупинилися на проблемах шлюбнорозлучного процесу і порушили питання про доцільність передачі справ про розлучення світському суду [3, I–III].

Та марними виявилися надії представників церкви, членів Церковного комітету Державної Думи на вирішення означених питань Всеросійським церковним собором. Собор було скликано лише в серпні 1917 року, коли швидко руйнувалася традиційна релігійно-політична система в Росії. За таких умов не виявило зацікавленості справою облаштування ведення актів громадянського стану і Міністерство ісповідань на чолі з Антоном Карташовим, створене Тимчасовим урядом.

Тим часом в Українській Гетьманській Державі, де, на відміну від більшої частини Росії, церква не була відокремлена від держави, провадився по

конкретних форм відносин церкви і держави, в рамках якого порушувалось і питання про державне (громадське) значення церковних актів (шлюбів, розлучень, записів про народження).

Міністр ісповідань Гетьманського уряду В.В.Зіньківський у своїх мемуарах стверджував, що для церкви благом є, коли здійснення таїнств "совершенно предоставлено свободе человека", а не пов'язане з формальними обмеженнями. Відповідно старий порядок, який визнавав лише церковні обряди, "насиловал совесть населения, насиловал Церковь, которая должна была совершать таинство брака над людьми, заведомо отошедшими от Церкви или даже враждебными ей" [4, 173]. У зв'язку з цим В.В.Зіньківський заявляв: "Церковь должна перестать быть органом государства в регистрации гражданских актов состояния, но государство должно вместе с тем усваивать полную гражданскую силу церковным актам и составлять соответственные гражданские акты без их дублирования в своем стиле" [4, 174].

Особиста позиція міністра стосовно місця і ролі церковної метрикації в державі, звичайно, відбивалася і на діяльності очолюваної ним інституції. Промісні співробітники Міністерства ісповідань обговорювали дане питання в Комісії законодавчих внесень (предложений) з тим, щоб подати проекти та пропозиції по ньому на розгляд Всеукраїнського церковного собору. У розробленому ними альтернативному законопроекті "Про правне становище Православної Церкви в Українській Державі" законними визнавалися церковні шлюби і записи метричних книг про хрещення дітей. Пропозиції Міністерства ісповідань залишилися без відповіді вищої церковної влади. Негативне сприйняття останньої викликав і спеціальний законопроект Міністерства ісповідань про розірвання шлюбів, освячених православною церквою, за яким справи про розлучення віруючих вирішувалися церковним судом, а для тих, хто "відійшов" від церкви, – громадянським [5, 52; 98].

Різно контрастувала з цими документами, як, власне, і з постановами та правилами про ведення метричних записів, схваленими Всеукраїнським та Всеросійським церковними соборами, низка правових актів, передбачених із цього приводу радянським урядом України. Конкретизуючи положення статті декрету "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви" від 19 січня 1919 року про ведення актів громадянського стану "виключно цивільною владою" [6, 35], вони відбивали усталені інтереси російського більшовицького режиму щодо позбавлення церкви права метрикації.

Відповідно до декрету Раднаркому УСРР від 20 лютого 1919 року "Про організацію відділів записів актів громадянського стану" та інструкції щодо впровадження це завдання покладалося на підпорядковані Центральному відділові записів актів громадянського стану (Центрозагсу) при Народному комісаріатові внутрішніх справ місцеві (повітові, волосні, міські чи районні у великих містах) та окружні підвідділи записів актів громадянського стану при відділах внутрішніх справ, а згодом – при відділах управління вико-

навчих комітетів рад (виконкомів) [6, 167-168; 238-240]. Такий підхід у побудові місцевих органів загсу завідуючий Центрозагсом І.К.Сухоплюєв у жовтні 1921 року на Всеукраїнському з'їзді завідувачів губернських відділів управління і начальників губернської міліції пояснював тим, що "предметом їх ведення є запис актів, що мають державне значення, тобто суто адміністративна діяльність, а не судова, а не збір лише статистичних даних" [7, 220].

Зусиллями Центрозагсу та його місцевих підвідділів в УСРР поступово було запроваджено книги записів актів громадянського стану (реєстраційні книги). До їх появи через відсутність нових форм книг і нестачу паперу записували в старих метричних книгах. Щоправда, не використовуючи відміток про соціальне походження населення, виконання релігійних обрядів, сімейний стан батьків (вирази "девица", "холост", "в шлюбі не перебуває").

У перші роки радянської влади, як і за царських часів, відбувалась реєстрація переважно чотирьох актів громадянського стану: народжень, смертей, шлюбів та розлучень. Здійснювали її органи радянської влади відповідно до правил, закріплених декретами "Про громадянський шлюб і про ведення книг актів громадянського стану" та "Про розлучення", опублікованих за підписом голови Раднаркому Х.Раковського, наркома юстиції А.Хмельницького та керуючого справами уряду М.Грановського 20 лютого 1919 року [8, 168-171]. Ці правила поширювалися і на церковні та релігійні шлюби дореволюційного періоду, що тепер прирівнювалися до зареєстрованих громадянських шлюбів і визнавалися дійсними [8, 306-307; 322-326].

З появою 4 березня 1919 року декрету Раднаркому УСРР "Про права громадян змінювати свої прізвища і прозвища" перелік реєстраційних книг у загсах поповнився книгами записів осіб, що змінили свої прізвища і прозвища крім випадків вступу в новий шлюб [8, 303-304]. Невдовзі тут почали вести книги записів заяв про походження зачатих позашлюбних дітей та книги записів безвісно відсутніх, котрі пізніше в радянській адміністративній практиці "не прижилися". Книги записів безвісно відсутніх, за офіційними поясненнями, наприклад, відмінили як такі, що мали значення швидше в буржуазних державах для кредиторів.

Варто зазначити, що запровадження згаданих записів передбачалося Кодексом законів УСРР "Про акти громадянського стану, про шлюб, сім'ю та опіку", опублікованим у липні 1919 року в газеті "Известия Киевского Совета рабочих депутатов". Проте цей документ, який "являв собою технічно дуже вдалу переробку російського кодексу 1918 року і був побудований на тих же принципових основах, що й кодекс РРФСР", фактично не був введений в дію [9, 872]. Його навіть не публікували у Збірнику узаконень і розпоряджень Робітничо-Селянського уряду України.

Цілком зрозуміло, що ведення відповідних офіційних записів громадянського стану потребувало якнайшвидшого вилучення метричних книг у служителів культу.

Отож в Україні, як і в Росії, усім адміністративним і духовним установам, яким раніше підпорядковувалася реєстрація шлюбів, народжень і смерті за брадами будь-яких віросповідних культів, декретом "Про громадянський шлюб і про ведення книг актів громадянського стану" наказувалось негайно класти відповідні книги записів до місцевих підвідділів записів актів громадянського стану [8, 170]. Разом з тим усі справи про розірвання шлюбів, що тоді розглядалися в духовних консисторіях відомства православного та інших віросповідань, у "Київському Синоді і всяких установах інших християнських та вірних віросповідань і у службових осіб по управлінню духовними справами всіх віросповідань", за якими не ухвалено рішень або ухвалені рішення не набрали законної сили, визнавались декретом "Про розлучення" зниклими і такими, що підлягають з усіма архівами охороні місцевими підвідділами записів актів громадянського стану [8, 171].

Подібні вимоги вміщував і спеціальний розділ "Про метричні книги" інструкції Народного комісаріату юстиції УСРР від 10 листопада 1920 року про застосування законоположень про відокремлення церкви від держави. Щонавда, в ньому служителям культу дозволялося робити копії з вилучених метричних книг, видавати за вимогою бажаючих осіб окремі приватні посвідчення про здійснення (звісно, після офіційної реєстрації відповідних актів громадянського стану) релігійних обрядів хрещення, поховання, вінчання, зняття церковного благословення тощо, за умови, що ті не матимуть ніякого юридичного значення [7, 201]. Дещо пізніше із введенням в дію Кримінального кодексу УСРР, тобто з 15 вересня 1922 року, за відправлення релігійних обрядів до реєстрації відповідних актів громадянського стану було встановлено кримінальну відповідальність. Її було скасовано з моменту надання чинності Кримінальному кодексу УСРР у редакції 1927 року, тобто з 1 листопада 1927 року [10, 577; 11, 40], вірогідно з огляду на значну релігійність населення України. Власне, впливом міцних православних традицій можна пояснити і те, що названі документи радянської влади дозволяли оскаржувати в судовому порядку відмову священнослужителя здійснити після укладення цивільного шлюбу за бажанням тих, хто одружується, церковний чи релігійний обряд вінчання, зняти церковне та релігійне благословення у разі розлучення або заборону поховання в межах кладовищ за цивільним обрядом. Циркуляр Народного комісаріату внутрішніх справ по Центрозасгу від 10 травня 1921 року, оголошений служителям культу восени того ж року під розписку, з одного боку, обіцяв за здійснення шлюботорозлучного процесу з привласненням судово-розшукових, податково-фінансових, господарсько-адміністративних функцій, піддавати духовенство суду як "за свідоме контрреволюційне непокори декретам і розпорядженням радянської влади". Водночас священників зобов'язували знімати церковне благословення за бажанням подруж після розірвання ними шлюбу у підвідділах загсу [7, 219]. Лише в середині 1920-х років органи більшовицької влади врешті визнали, що застосування репре-

сивних заходів до служителів культу за їх відмову відправляти релігійний обряд вінчання над особами, що вже зареєстрували свій шлюб згідно зі встановленим порядком в органах загсу, "суперечить самому принципові відокремлення церкви від держави, разом з тим являючись ніби побічним визнанням радянською владою так званого церковного шлюбу" [12, 25-26].

Вимоги якнайшвидше відібрати у служителів культу метричні книги та печатки і штемпелі, що вказували на їхнє колишнє офіційне становище, були конкретизовані у відповідях органів державної влади на численні заяви з місць про роз'яснення з питань ведення актів громадянського стану. Так, 10 жовтня 1921 року керівники Ліквідаційного відділу Народного комісаріату юстиції УСРР в циркулярі до Київського губерньського відділу юстиції, оцінюючи постанову церковного собору Київщини 22-26 травня 1921 року – про церковне розірвання шлюбів, про запис народжень, смертей і шлюбів парафіяльними радами та інші – як протизаконні, підкреслювали, що "радянська влада перед законодавчої влади нікому не уступить, а правління релігійних громад, парафіяльних, волосних, всеукраїнської православної церковної рад віддасть в суд за контрреволюційне привласнення прав радянської влади" [7, 209-212, 223]. Не менш категоричними були і висловлювання на адресу керівників місцевих органів загсу, покликані фактично упереджувати їхнє зволікання з виконанням відповідних розпоряджень про вилучення метричних книг у духовенства всіх культів. Винних у цьому циркуляром Наркомату внутрішніх справ від 14 травня 1923 року передбачалось притягувати до кримінальної відповідальності за бездіяльність [13, 6].

Правильність подібного ставлення щодо участі церкви в оформленні актів громадянського стану обґрунтовувалася в тогочасній літературі антирелігійного спрямування, періодичній пресі. Тут, наприклад, писали про безпосередній зв'язок між збільшенням кількості розлучень у перший рік існування радянської влади і колишньою церковною формою розірвання шлюбів. Оскільки та унеможливлювала розлучення чесним шляхом, без підкупу і свідчення, для всіх подружжя, "насилно пов'язаних шлюбними зв'язками" в Радянській при існуванні колишньої конституційної монархії [14, 92]. У періодичній пресі частіше розвивалася думка про те, що революція, яка призвела до зміни організації виробництва, повинна мати наслідок і продовження в духовній сфері. Значні зрушення в свідомості пролетаріату засвідчували його розрив з церквою, релігією, обрядовістю. Октябрини все більше витісняли хрещення християнським обрядом чи обрізання – за єврейським. У частини населення виникло прагнення вибрати для новонародженої дитини ім'я, котре нагадувало б про соціалістичну революцію, чи відповідним чином змінити свої прізвища, прізвиська, наймення. Замість імен із святців, котрі походили від назв явищ та предметів живої і неживої природи, як-от: Філіп (що означало "Любовель коней"), Петро ("Камінь"), Олена ("Факел"), Серафима ("Полум'яна"), Гікерія ("Солодка"), батьки зупинялися на революційних іменах, наприклад: І

рижкома (спомин про Паризьку Комуну 1871 року як прообраз радянської влади), Енгеліна (на честь Фрідріха Енгельса – одного з основоположників марксизму), Октябрини (спогад про Жовтневу революцію 1917 року), Владлен (Володимир Ленін як вождь світового пролетаріату), Нінель (прізвище Леніна, прочитане у зворотному порядку), Серпина (на згадку про лозунг В.І.Леніна щодо необхідності тісного союзу міста з селом), Атеїст (для постійного нагадування про непримиренне ставлення до буржуазних релігійних забобів) та інших [15, 7; 32].

Усе це дозволило визнати актуальним прийняття постанови ВУЦВК і Раднаркому УСРР від 19 березня 1924 року "Про право громадян змінювати свої прізвища і імена", згідно з якою дорослим громадянам дозволялося змінювати не тільки прізвища і прізвиська, а й попередні імена. Більше того, згідно з постановою ВУЦВК УСРР від 3 грудня 1924 року кожний громадянин міг мати кілька імен [16, 943-944].

Проте частіше увага громадськості концентрувалася навколо свідчень про матеріальну зацікавленість церкви у веденні актів громадянського стану. Активно цитувалося російське прислів'я: "Родись, женись, умирай, а попу рубль давай"), про "незаконність" використання священиками як доказів "реалістських сказок", "посімейних списків" або свідчень очевидців при оспоруванні достовірності записів, викривалась також їх недбалість в оформленні метричних книг. В такий спосіб на фоні загального піднесення соціальної активності значно поповнювалися лави тих, хто вбачав у змаганні між державою і церквою за ведення актів громадянського стану ще і боротьбу між населенням і церквою, вважав проявом загальної "класової боротьби". В цьому була запорука швидкого впровадження виключно державної реєстрації подій народжень, шлюбів, смерті, зміни прізвищ, імен окремих осіб для зміцнення позицій радянської влади, котра несла руйнування церкви в Україні.

Історичну логіку більшовицького режиму належить бачити хіба що в обґрунтуванні ним підстав для повної передачі ведення актів громадянського стану державі. Офіційні органи радянської влади пояснювали, що це необхідно для точного визначення коефіцієнта загальної народжуваності, тобто частки від ділення загальної кількості народжених упродовж визначеного періоду, наприклад, одного року, на всю кількість населення, чи, відповідно, коефіцієнта загальної смертності, з тим, щоб проаналізувати їх залежність від економічних, політичних, кліматичних та інших факторів. Адже, не володіючи такою інформацією, складно протидіяти зростанню чи падінню названих коефіцієнтів, щонайперше, через відповідні заходи держави в галузі економічної політики, охорони здоров'я тощо [17, 82-83].

Як і раніше, в перші роки радянської влади потреба у визначенні низки особливостей і майнових прав та обов'язків – права на ім'я і прізвище, вступ до шлюбу, обов'язання щодо утримання дітей тощо – зумовлювала зацікавленість держави та приватних осіб у веденні точних записів часу народження, укладення шлю-

бу, розлучення, смерті чи оголошення безвісно відсутнім. Важко переоцінити їхнє значення і для всякого роду мобілізацій, насамперед військової.

Задекларована принципова відмова радянської влади від дореволюційної практики ведення метричних книг значною мірою зумовила проголошення основного правила про безоплатність записів актів громадянського стану, але не стала на заваді встановленню зборів за видачу документів на основі цих записів – копій, витягів про народження і смерть, довідок чи свідоцтв і посвідчень, що прирівнювалися до витягів. Вони, як і оригінали, згідно з постановою ВУЦВК УСРР від 5 квітня 1922 року під назвою "Статут про Державний гербовий збір", починаючи з 1 квітня цього року, підлягали звичайному (простому) гербовому збору в 60 коп. в довоєнних карбованцях [18, 272; 276-277; 279]. (Зауважимо, що до Жовтневої революції 1917 року цей вид платежу за видачу метричних виписок становив 75 коп.)

Разом із гербовим збором та сумами на витрати за публікації тепер за видачу витягів і довідок із метричних і реєстраційних книг стягувався місцевий збір. Його ставки, визначені в УСРР постановою ВУЦВК і Раднаркомом від 17 січня 1923 року "Про встановлення місцевого збору за видачу виписок та справок з реєстраційних книг", в розмірі, не вищому 15-разової суми належного гербового збору, були зменшені постановою ВУЦВК і Раднаркомом від 6 лютого того ж року і становили не більше ніж 2 карбованці золотом. Звільнялися від сплати передбаченого цими постановами місцевого збору так звані "первісні" витяги і збори, нотатки про шлюб, зроблені органами загсу на особових посвідченнях з метою запобігання подвійних шлюбів, усі витяги й довідки, призначені для подання "в справах трудового й військового відбутку", соціального забезпечення, страхування тощо. Звільнялися від такого платежу всі незможні особи в разі підтвердження цього відповідними документами, виданими відділами соціального забезпечення, сільськими радами, районними виконкомами, комтетами незможних селян чи професійними спілками [19, 93-94; 117-118].

Місцевий збір зі заяв про зміну прізвищ і імен, як таких, що не мали запальнообов'язкового характеру, в УСРР за погодженням з ВУЦВК та Раднаркомом СРСР з 30 грудня 1924 року становив близько 5 карбованців [20, 107].

Таким чином, доводиться констатувати, що ієрархія, наукові кола Російської православної церкви, усвідомлюючи потребу оновлення справи ведення метричних записів, розгляду справ про розлучення, офіційно ще за період революційної доби робили спроби вирішити це питання в ході дискусії про межі державного втручання в релігійне життя. Їхніх здобутків не оминали уряди українські уряди при формуванні основних засад церковної політики.

Однак зміна політичної ситуації після Жовтневого перевороту призвела до втрати наукової і загальної культурологічної традиції документальної фіксації визначених особистих і соціальних характеристик кожної окремої людини, фактів її народження і смерті, спричинила відмову від запозичення досвіду попередників в регулюванні цієї функції нормами канонічного права.

Разом із процесом відокремлення церкви від держави радянська влада здійснювала передачу ведення актів громадянського стану державі, оголосивши, наприклад, шлюб, звичайною угодою, котра підлягала реєстрації і вільному розірванню за заявою хоча б однієї зі сторін. При цьому, окрім завдань формальної ліквідації церковної метрикації на користь, сімейно-шлюбним відносинам, законодавство про здійснення записів актів громадянського стану перших років радянської влади покликане було виконувати завдання значно ширшого масштабу з явно вираженим політичним підтекстом. Показовими у цьому плані є висновки про завдання духовенству "приголомшливого удару", випученням метричних книг, зроблені в дусі революційного часу в офіційних виданнях 1920-х років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Див: Елпатьевский А.В. К истории документирования актов гражданского состояния в России и СССР (с XVIII в. по настоящее время) // Актовое источниковедение. – М., 1979.
2. Антонов Д.Н., Антонова И.А. Метрические книги: время собирать камни // Отечественные архивы. – 1996. – № 4; № 5.
3. Див.: Материалы Предсоборного присутствия. Специальное приложение. Религиозное положение в России конца XIX – начала XX века // Русская мысль. – 1995. – 31 августа – 6 сентября. – № 4090; 1996. – 20–26 июня. – № 4131.
4. Зеньковский В., протопресвитер. Пять месяцев у власти (15 мая – 19 октября 1918 г.). Воспоминания. – М., 1995.
5. Ульяновський В.І. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського): Навч. посібник. – К., 1997.
6. Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского правительства Украины (далі: СУ УССР). – Х., 1919.
7. Антирелигиозная пропаганда: Сборник материалов. – Х., 1922.
8. СУ УССР. – Х., 1919.
9. Сливичкий В.І. Кодекс законов о семье, опеке, браке и об актах гражданского состояния // Вестник советской юстиции. – 1925. – № 22(56).
10. Див: Уголовный Кодекс УССР. Утвержденный постановлением ВУЦИК 23 августа 1922 года // СУ УССР. – Х., 1922. – Приложение к ст.534;
11. Кримінальний кодекс УРСР. Затверджений ЦВК УРСР 8 червня 1927 р. Офіційний текст із змінами і доповненнями на 1 листопада 1949 р., з постатейними матеріалами і додатками. – К., 1949.
12. Сухоплюєв І. Відокремлення церкви від держави: Збірник законоположень СРСР і УРСР, інструкцій, обіжників і пояснень Наркомвнудсправ УСРР // 3 передмовою В.А.Балицького. – Харків, 1929.
13. Бюллетень Народного Комиссариата Внутренних Дел. – Х., 1923. – № 6.
14. Развод // Энциклопедия государства и права. – М., 1925–27. – Т.III.
15. Сухоплюєв І. Октябрины. – Харьков, 1925.

З М І С Т

ДОХРИСТИЯНСЬКИЙ ПЕРІОД ТА ПЕРЕЖИТКИ ЯЗИЧНИЦТВА	3
<i>Надія Джугла (Тернопіль)</i>	
ХРИСТИЯНСТВО В ПРАУКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ЗИМОВОГО СОНЦЕСТОЯННЯ	3
<i>Микола Дураков (Луганськ)</i>	
РЕЛІГІЯ УКРАЇНЦІВ У ДОХРИСТИЯНСЬКІ ЧАСИ (дискусії й проблеми)	5
<i>Володимир Калашников, Олександр Вознюк (Житомир)</i>	
ДОХРИСТИЯНСЬКІ ВІРУВАННЯ ДАВНІХ СЛОВ'ЯН	8
<i>Григорій Охріменко, Наталія Кубицька, Світлана Климчук, Володимир Чопюк (Луцьк)</i>	
ДУХОВНА КУЛЬТУРА БРОНЗОВОГО ВІКУ	12
<i>Віктор Шостак (Луцьк)</i>	
РЕЛІГІЙНІ ВІРУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ БРОНЗОВОГО ЧАСУ	17
<i>Марина Яцкевич (Хмельницький)</i>	
ДОХРИСТИЯНСЬКІ ВІРУВАННЯ ДАВНІХ СЛОВ'ЯН	25
ХРИСТИЯНСТВО	30
<i>Людмила Бабенко (Полтава)</i>	
ЦЕРКОВНО-МОНАСТИРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ЯК ВПЛИВОВИЙ ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КИЇВСЬКОЇ РУСІ	35
<i>Олег Бахан (Київ)</i>	
ФОРМУВАННЯ ОПОЗИЦІЇ В СЕРЕДОВИЩІ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН- БАПТИСТІВ В УКРАЇНІ В 1960-1980-Х РОКАХ	41
<i>Елла Бистрицька (Тернопіль)</i>	
ДО ПИТАННЯ ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ (1944–1946 РР.)	46
<i>Світлана Біла (Дрогобич)</i>	
ПЕРЕХІД ДО УНІЇ ЛЬВІВСЬКО-КАМ'ЯНЕЦЬКОЇ ЄПАРХІЇ У ПРАЦЯХ ПОДІЛЬСЬКИХ ІСТОРИКІВ-КРАЄЗНАВЦІВ	58
<i>Євген Біленький, Олександр Заглада (Житомир)</i>	
КНИГОЗБІРНЯ ШОДУАРІВ ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ (історико-культурологічний аспект)	63
<i>Олександр Бонь (Канів)</i>	
ЗУСИЛЛЯ СОФІЙСЬКОЇ КОМІСІЇ ЩОДО РЕСТАВРАЦІЇ ПАМ'ЯТОК СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ У 20-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ	67
<i>Оксана Боруцька (Львів)</i>	
МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ У РОСІЇ (1914–1917 РР.)	73

<i>Олександр Булига (Рівне)</i> ОСВІТНІ ЗАХОДИ ЧИНУ СВЯТОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО (XVIII–ПЕРША ТРЕТИНА XIX СТ.) НА ПРИКЛАДІ ШКОЛИ ПОЧАЇВСЬКОГО МОНАСТІРЯ	76
<i>Юрій Волошин (Полтава)</i> РЕВІЗЬКА КАЗКА 1782 РОКУ ПО СЛОБОДІ ЗЛИНКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ СЕЛЯН-СТАРООБРЯДЦІВ СТАРОДУБЩИНИ	83
<i>Олександр Гаврилюк (Луцьк)</i> ВЗАЄМОВІДНОСИНИ МІЖ РАДЯНСЬКОЮ ДЕРЖАВОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ ПРАВОСЛАВНОЮ ЦЕРКВОЮ СЕРЕДИНИ XX СТ. ОЧИМА ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДНИКІВ	88
<i>Світлана Гаврилюк (Луцьк)</i> ЦЕРКОВНО-АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ ПРИ ХОЛМСЬКОМУ СВЯТО-БОГОРОДИЦЬКОМУ БРАТСТВІ	93
<i>Михайло Гайковський (Львів)</i> СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ І ЦЕРКВА В БОГОСЛОВСЬКІЙ СПАДЩИНІ ТА В СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО	99
<i>Ольга Гейда (Чернівці)</i> ОХОРОНА ЦЕРКОВНОЇ СТАРОВИНИ НА ЧЕРНІГІВщині У XVIII – НА ПОЧАТКУ XX СТ. (РУХОМІ ПАМ'ЯТКИ)	106
<i>Софія Гнат (Львів)</i> МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ І РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ГАЛИЧИНИ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД	113
<i>Світлана Голдіна (Полтава)</i> ВІДОМІСТЬ ПРО РОЗКОЛЬНИКІВ ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ СТАРООБРЯДЦІВ-БЕЗПОПІВЦІВ В УКРАЇНІ	117
<i>Володимир Григоренко, Олександр Григоренко (Хмельницький)</i> РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ ПОЛЯКІВ НА ХМЕЛЬНИЧчині: СТОРІНКИ ІСТОРІЇ	121
<i>Олег Гринів (Львів)</i> ПРОБЛЕМИ ЦЕРКОВНОЇ ЄДНОСТІ В БОГОСЛОВСЬКІЙ СПАДЩИНІ ПАТРІАРХА ЙОСИФА	126
<i>Орест Грицина (Дрогобич)</i> КАТОЛИЦЬКІ ПАРТІЇ І ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ У ГАЛИЧИНІ (1920–1930-ТІ РОКИ) ТА ПАРТІЇ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ОРІЄНТАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ (ІСТОРИКО-РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ СУСПІЛЬНОЇ ПРИРОДИ І ДІЯЛЬНОСТІ)	128
<i>Тетяна Грушова (Запоріжжя)</i> РЕАКЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРОТЕСТАНТІВ НА АНТИРЕЛІГІЙНУ ПОЛІТИКУ (ПЕРША ПОЛОВИНА 1980-Х РР.)	133
<i>Ярослав Дашкевич (Львів)</i> ПОЧАТКИ ХРИСТІАНСТВА НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ. РЕІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРОБЛЕМИ	137

Ярослав Дашикевич (Львів)	
ІОСИФ СЛІГІЙ СТОРІНКА ЗІ СПОГАДІВ	142
Валерій Дячок (Хмельницький)	
УСТИМ КАРМАНЮК (КАРМАЛЮК)	
ТА СОЦІАЛЬНЕ РОЗБІЙНИЦТВО НА ПОДІЛЛІ (1813–1835 РР.):	
РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ	144
Юрій Земський (Хмельницький)	
РІЗДВО ХРИСТОВЕ ТА СВЯТКИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ	
ПОДІЛЬСЬКИХ КРАЄЗНАВЦІВ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.	149
о.Василь Зінько, ЧСВВ, о.Михайло Коваль, ЧНІ,	
Володимир Андрушко (Львів)	
УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД	
І ВАСИЛІАНСЬКИЙ ЧИН СВ.ІОСАФАТА	155
Алевтина Ігнатуша (Запоріжжя)	
ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНІ ВЗАЄМИНИ ТА МІСІОНЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ	
АДВЕНТИСТІВ СЬОМОГО ДНЯ	
ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЖУРНАЛУ "БЛАГОВЕСТИК" (1926–1928)	162
Олександр Ігнатуша (Запоріжжя)	
УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА В ОЦІНКАХ УКРАЇНСЬКОЇ	
АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ (20-ТІ РР. ХХ СТ.)	167
Ірина Калинець (Львів)	
СЛІДИ РЕЛІГІЇ ПЕРВІСНОГО ОДКРОВЕННЯ	174
Алла Киридон (Полтава)	
УКРАЇНСЬКА АВТОКЕФАЛЬНА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА	
У ТВОРЧОСТІ АРСЕНА РІЧИНСЬКОГО	190
Олександра Киричук (Львів)	
ПРОСВІТНИЦЬКА ЛІТЕРАТУРА	
ЛЬВІВСЬКОГО СТАВРОПІГІЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ	
В 50– 80-Х РОКАХ ХІХ СТ.	194
Андрэй Кіштываў (Менск, Беларусь)	
ЧАПАВЕК СВАЄЙ ЕПОХІ: СТАНІСЛАВ СЕСТРАНЦЭВІЧ-БОГУШ –	
ПЕРШЫ РЫМА-КАТАЛІЦЬКІ МІТРАПАЛІТ РАСІЙСКОЙ ІМПЕРЫІ	199
Галина Кондюх (Львів)	
МІСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КИРИЛА І МЕФОДІЯ В КУЛЬТУРІ СЛОВ'ЯН	206
Юрій Котляр (Миколаїв)	
ВПЛИВ ПРАВОСЛАВ'Я НА ФОРМУВАННЯ СЕЛЯНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ	
ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ	209
Галина Лаврик (Полтава)	
ЗДІЙСНЕННЯ МЕТРИЧНИХ ЗАПИСІВ ЦЕРКВОЮ В УКРАЇНІ	
В 20-ТІ РОКИ ХХ СТ.: ЦІЛІ ТА ЗАСОБИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	213
Василь Ленцик (Стемфорд, США)	
УКРАЇНСЬКІ ВОЛОДАРІ – ФУНДАТОРИ МОНАСТИРІВ НА ЗАХОДІ	222
Василь Ленцик (Стемфорд, США)	
МЕЛЕТІЙ СМОТРИЦЬКИЙ НА ТЛІ СВОЄЇ ДОБИ	224
Тарас Лехман (Червоноград)	
"КНИЖОЧКА МИСІЙНА" (1890–1911) ЯК ДЖЕРЕЛО КРАЄЗНАВСТВА	227

<i>Ігор Лиман (Бердянськ)</i> ЗВЕДЕННЯ ЦЕРКОВ НА ПІВДНІ В 1775–1825 РОКАХ	232
<i>Віра Лисак (Львів)</i> РЕЛІГІЙНЕ ВИХОВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ І ТВОРЧОСТІ К.МАЛИЦЬКОЇ	241
<i>Ольга Ліщинська-Милян (Львів)</i> ПРОБЛЕМА РЕЛІГІЙНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРЧОСТІ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО	246
<i>Наталія Мадей (Львів)</i> КРИЖІВСЬКА ЄПАРХІЯ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ	251
<i>Олег Мальчевський (Львів)</i> КОНФЕСІЙНЕ І НАЦІОНАЛЬНЕ В "АПОКРИСИС" ХРИСТОФОРА ФІЛАЛЕТА	256
<i>Святлана Марозава (Гродна, Беларусь)</i> ДА ПЫТАННЯ ПРА ТАК ЗВАНАЕ "УНИАТСКОЕ НАРЕЧИЕ"	260
<i>Tomasz Marciniak (Toruń, Polska)</i> RELIGIA ORMIAN W POLSCE-2001	268
<i>Андрій Мащакевич (Львів)</i>	275
САКРАЛЬНІ ОБ'ЄКТИ ГАЛИЧИНИ У ЗАКОНОДАВСТВІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	275
<i>Надія Мельник (Київ)</i> РОЛЬ ОСОБИ В ІСТОРІЇ РЕЛІГІЇ УКРАЇНИ (ДО БІОГРАФІЇ ВОЛОДИМИРА (РОМАНЮКА) ТА ДИМИТРІЯ (ЯРЕМИ))	279
<i>Наталія Московченко (Київ)</i> БОРІТЬБА ХАРКІВСЬКИХ ВЧЕНИХ-АРХІВІСТІВ ЗА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЦЕРКОВНИХ АРХІВІВ ТА ЇХ НАУКОВЕ ВИКОРИСТАННЯ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТ. – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	283
<i>Тамара Назорна (Полтава)</i> ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ПРАВОСЛАВНИХ СЕКТ В УКРАЇНІ У ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХ СТ.	289
<i>Олена Огнєва, Олексій Златогорський (Луцьк)</i> СЕРЕДНЬОВІЧНІ ПРОТЕСТАНТСЬКІ ВИДАННЯ НА ВОЛИНІ	295
<i>Марія Омельчук (Львів)</i> ПАМ'ЯТКИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ТЕРИТОРІЇ ПОЛЬЩІ	299
<i>Ігор Опря (Кам'янець-Подільський)</i> СУСПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОТЕСТАНТІВ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	303
<i>Ірина Орлевич (Львів)</i> ЗАХОДИ ЛЬВІВСЬКОГО СТАВРОПІГІЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ ЩОДО РЕОРГАНІЗАЦІЇ УСПЕНСЬКОЇ ЦЕРКВИ (КІНЕЦЬ ХVІІІ - ПЕРША ПОЛОВИНА ХІХ СТ.)	305
<i>Олена Падовська (Львів)</i> ПРО ІСНУВАННЯ ЦЕРКВИ СВ.ТЕОДОРА	312
<i>Іван Паламар (Львів)</i> ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ ПАСТИРСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ О. Ю.КМІТА (1872–1943 РР.) (ДО 130-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)	315

<i>Володимир Пащенко (Полтава)</i> ГНАТ СОЛТИС. СТОРІНКИ НЕНАПИСАНОЇ БІОГРАФІЇ	323
<i>Віталій Перевезій (Київ)</i> ДО ПРОБЛЕМИ ЗДОБУТТЯ АВТОКЕФАЛІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ	330
<i>Іван Петрів (Львів)</i> ХРАМОБУДІВНІ ТУРБОТИ КОРОЛЯ ДАНИЛА	335
<i>Орест Піциль, Олександр Заглада (Житомир)</i> РУХ ЗА АВТОКЕФАЛІЮ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ	338
<i>Світлана Повторева, Віктор Савельєв (Львів)</i> З ІСТОРІЇ РЕФОРМАЦІЙНИХ РУХІВ У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ XVI СТ.	340
<i>Ірина Преловська (Київ)</i> ЛЬВІВ В ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ Проф. ІВАНА ОГІЄНКА (МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА)	347
<i>Володимир Ракко (Луцьк)</i> ХОЛМСЬКА ДУХОВНА СЕМІНАРІЯ І АКАДЕМІЯ 1942–1944 рр.	352
<i>Зоя Росінська (Львів)</i> ІВАН ОГІЄНКО – ГРОМАДСЬКИЙ І РЕЛІГІЙНИЙ ДІЯЧ (До 120-річчя від дня народження)	358
<i>Оксана Рудакевич (Тернопіль)</i> РЕЛІГІЙНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ САМОДОСТАТНОСТІ ТА НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	362
<i>Григорій Савчук (Львів)</i> ПОЛІТИКА ВЕЛИКИХ КНЯЗІВ ЛИТОВСЬКИХ ЩОДО ЦЕРКОВНОЇ УНІЇ НАПРИКІНЦІ XIV – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVI СТ.	367
<i>Олена Сидоркіна (Полтава)</i> З ІСТОРІЇ СПАСЬКОГО СКИТКОВСЬКОГО МОНАСТІРЯ НА ПОЛТАВЩИНІ	373
<i>Ганна Симонова (Миколаїв)</i> ДУХОВНА МУЗИКА І МАРТІН ЛЮТЕР	375
<i>Роман Сітарчук (Полтава)</i> ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ КОНФЕСІЙ ЕВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН І БАПТИСТІВ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ У 20-ТІ РР. XX СТ.	378
<i>Михайло Скалецький (Львів)</i> ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА ІВАНА ОГІЄНКА НА СЛУЖБУ НАРОДУ	384
<i>Anna Skalik (Kraków, Polska)</i> DUCHOWIEŃSTWO CERKWI GRECKOKATOLICKIEJ W POLSCE WOBEC LIKWIDACJI OBRZĄDKU W LATACH 1946–1956	389
<i>Юрій Смирнов (Львів)</i> ЛЬВІВСЬКА ВІРМENO-КАТОЛИЦЬКА АРХІЄПАРХІЯ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА У 20-Х РОКАХ XX СТОЛІТТЯ	395
<i>Ганна Степаненко (Київ)</i> НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИХОВАНЦІВ ПРАВОСЛАВНИХ ДУХОВНИХ СЕМІНАРІЙ В УКРАЇНІ (друга половина XIX – поч. XX ст.)	404

Юрій Стецик (Дрогобич) ІЗ ЖИТТЯ ЧЕНЦІВ ЛІШНЯНСЬКОГО МОНАСТІРЯ СВ. ІЛЛІ ЗА ДАНИМИ КНИГИ "АКТИВ" ЛІШНЯНСЬКОГО, ЛЕТНЯНСЬКОГО, ДЕРЕЖИЦЬКОГО МОНАСТІРІВ ЧСВВ (ДРУГА ПОЛОВИНА XVIII СТ.)	411
Оксана Сурмач (Львів) ДІЯЛЬНІСТЬ КАТОЛИЦЬКИХ ЖІНОЧИХ МОНАСТІРІВ ПІД ЧАС НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941–1944 РР).	417
Віталій Тарабан (Львів) ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ СВЯЩЕНИКІВ У ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛАХ УГА	423
Вікторія Тельвак (Дрогобич) УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА В ІСТОРІОГРАФІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО	426
Лідія Тиміш (Дрогобич) МАТЕРІАЛИ ДО БІБЛІОГРАФІЇ О.АНДРІЯ ІЩАКА	432
ДОДАТОК: О. Др. Андрій Іщак. Curriculum vitae	435
Леонід Тимошенко (Дрогобич) ПЕТРО СКАРГА І БЕРЕСТЕЙСЬКА УНІЯ	437
Оксана Ткачук (Тернопіль) РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО УРЯДУ В ГАЛИЦЬКИХ ОБЛАСТЯХ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ	443
Василь Ухач (Тернопіль) НАЦІОНАЛЬНА ЦЕРКВА, РЕЛІГІЯ В ІДЕОЛОГІЧНО-ПРОГРАМОВІЙ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ 30–40-Х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ТАЄМНИХ СПЕЦФОНДІВ ЦЕНТРАЛЬНИХ АРХІВІВ УКРАЇНИ)	447
Алена Філатова (Мінськ, Беларусь) ДУХАВЕНСТВА (УРАЖЭНЦЫ УКРАЇНЫ) У ПАЛІТЫЧНЫХ ПАДЗЕЯХ БЕЛАРУСІ Ў 30-Х ГГ. XIX СТ.	450
Людмила Черкасова (Донецьк) ХАРАКТЕР І ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я: КИЇВСЬКА РУСЬ X-XII СТ.	454
Михайло Швецов (Донецьк) ПРО ЧАС І ШЛЯХИ ПРОНИКНЕННЯ ХРИСТИЯНСТВА НА ТЕРИТОРІЮ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ УКРАЇНИ.	458
Ореста Шевченко (Львів) ПРЕОСВЯЩЕННИЙ ВЛАДИКА КИР' ФИЛИМОН КУРЧАБА – СВІТОЧ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ	462
Микола Шиніюк (Миколаїв) ЦЕРКВИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ У 20-ТІ РОКИ XX СТОЛІТТЯ	468
Галина Шпиталенко (Житомир) ЧЕСЬКА ЦЕРКВА НА ВОЛИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.	477
Інна Шугальова (Запоріжжя) РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАМІЩЕННЯ СВЯЩЕНИЦЬКИХ ПОСАД У ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ В УКРАЇНІ (XVIII - XIX СТ.)	483

Юлія Шустова (Москва, Росія)

ДОКУМЕНТИ МОСКОВСЬКОГО ПОСОЛЬСЬКОГО ПРИКАЗУ

ЯК ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ

ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII – ПОЧАТКУ XVIII СТ. 488

Юрій Юрик (Тернопіль).

РЕЛІГІЙНЕ ПИТАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОУН (1929-1935РР.) 492

Валянціна Яноўская (Мінськ, Білорусь)

УКАЗ 17 КРАСАВІКА 1905 Г. ("АБ ЗАМАЦАВАННІ ПАЧАТКАЎ

ВЕРАЦЯРПІМАСЦІ") У СУЧАСНАЙ ПСТАРЫЧНАЙ ТРАДЫЦЫІ 496

Максим Яремєнко (Київ)

БІОГРАФІЧНІ ВІДОМОСТІ ПРО ЧЕРНЕЦТВО

КИЇВСЬКИХ ЧОЛОВІЧИХ НЕСТАВРОПІГІЙНИХ

МОНАСТИРІВ XVIII СТ.: ІСТОРІЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ 503

Наукове видання

ІНСТИТУТ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА — ФІЛІЯ ЛЬВІВСЬКОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ РЕЛІГІЇ
ЛЬВІВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ ІНСТИТУТУ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ
ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ім. М. ГРУШЕВСЬКОГО НАН УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ ім. Г. СКОВОРОДИ

**ІСТОРІЯ РЕЛІГІЙ В УКРАЇНІ
ПРАЦІ XII-ї МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Книга I "Логос", 2002

Літературний редактор *О. Жданова*
Верстка *М. Барановського, М. В. Гарбузюка*
Художник *З. Юськів*
Коректор *М. Омальчук*
Комп'ютерний набір *О. Антощак, Р. Рибка, Л. Рожкова*

Видавництво Львівського музею історії релігії "Логос"
79008, м. Львів, пл. Музейна, 1

Друк Фірма ВМС

Підписано до друку з готових діапозитивів 07.05.2002
Формат 60х84/16 Папір офсетний. Гарнітура Arial.
Умовн. Друк. Арк. 28. Наклад 300 прим. Замовлення № 2843